

REFLECTIE OP 'HET VERLANGEN NAAR ZIN' VAN HANS ALMA¹

Mij is gevraagd een reflectie vanuit mijn apostolische achtergrond te geven op het boek van Hans Alma, 'Het verlangen naar zin'. Ik geef er met plezier gehoor aan, omdat het boek mij heeft geïnspireerd en ik ervan overtuigd ben dat we als Apostolisch Genootschap iets kunnen met haar inzichten. Ik zal, in willekeurige volgorde, enkele aspecten bespreken die mij raakten in het boek en daarmee hoop ik, zoals ook eerdere lezingen in deze serie hebben gedaan, bij te dragen aan het gesprek binnen en buiten het genootschap over religieus-humanisme.

Inge de Bos

1. Kijken langs de wijsvinger van de kunst

Alma gebruikt zowel in haar boek 'Het verlangen naar zin'² als in eerder werk zoals in 'De kunst van samenleven'³ en recent in de Van Oosbreelezing⁴ beeldende kunst als een uitnodiging om op een nieuwe en soms onverwachte manier naar de wereld te kijken. De kunstenaar laat ons zijn kijk op de wereld beleven mits we er aandacht en tijd voor op kunnen brengen. Stil te worden en open voor wat de kunstenaar ons te zeggen heeft. Soms raakt een kunstwerk op het eerste gezicht, als een donderslag. Zoals mij gebeurde bij de piëta van Michelangelo, die ik voor het eerst zag toen het massatoerisme nog niet zo'n enorme vlucht had genomen en je een dergelijk wereldberoemd kunstwerk in relatieve rust kon bekijken. Soms kost het veel meer tijd om je te laten raken door een kunstwerk. En nooit zul je precies weten wat de kunstenaar voor ogen stond, maar misschien is dat ook helemaal niet zo belangrijk. Interpretatie is een proces dat zich in de toeschouwer afspeelt en daar een eigen werkelijkheid wordt. Zo is de piëta voor mij altijd een beeld gebleven van het lijden van de mensheid. In dit geval wordt niet zozeer het lijden van Jezus verbeeld maar het onmenselijke verdriet van zijn moeder. Zij lijkt een waarom-gebaar te maken met haar vrije hand. De vraag waar ultiem geen antwoord op is en waar de enige reacties die mogelijk lijken gedeelde verbijstering en stille nabijheid zijn. Alma leert mij dat kunst kan helpen om iets in beweging te zetten; compassie of creativiteit bijvoorbeeld.

In ons genootschap zijn we, het is al vele malen geconstateerd, erg talig. Erg uitleggerig ook. Bij voorkeur moet iedereen het kunnen snappen. De kunstenaar vraagt zich in eerste instantie niet af wat zijn toeschouwers zullen begrijpen, maar wil een allerindividueelste expressie geven aan zijn allerindividueelste emotie en juist daarmee voegt hij iets nieuws toe. Fijn als mensen erdoor geraakt worden of, nog mooier, als ze er geld voor over hebben. Maar als dat niet het geval is, zal het de kunstenaar niet weerhouden om aan een nieuw werk te beginnen.

Geloof is voor mij: de kunst om het leven liefdevol te blijven leven, de schoonheid van het leven te blijven zien door vuil, verdriet en verbijstering heen. Geloof gaat over de verbeelding van een houvast als je door het leven van je voeten gegooid wordt. Het

---

¹ Dit is de tekst van de lezing gehouden op 23 april 2021 in het Seminarium Religieus Humanisme. Zie www.vanoosbreestichting.nl -> lezingen voor de video-opname.

² H. Alma, Het verlangen naar zin: De zoektocht naar resonantie in de wereld, Ten Have, Utrecht, 2020.

³ H. Alma, De kunst van samenleven: Een pleidooi voor een pluralistisch humanisme, VUB-Press, Brussel, 2018.

⁴ H. Alma, Compassie verbeeld: Hoe kunst ons kan helpen de kracht van het mogelijke te zien, www.vanoosbreestichting.nl -> lezingen

vertrouwen 'geborgen in Gods hand' te zijn, heeft mij in moeilijke situaties de moed gegeven om door te gaan. Het is een beeld dat ik best uit kan leggen, maar dat toch veel méér is dan die uitleg. Zelf heb ik er helemaal geen uitleg bij nodig: het beeld spreekt voor zich en behoort bij mijn persoonlijke geloofsbeleving. Ik kom er straks nog op terug.

Als genootschap zouden we wat mij betreft meer in beelden mogen spreken en erop vertrouwen dat die iets in beweging zetten. Truus Bouman riep in haar lezing op 'ons zacht te positioneren'⁵. Ik zie daar ook een uitnodiging in om het niet zo zeker te weten, om het mysterie niet per sé te hoeven uitleggen in begrijpelijke taal, om te ervaren zonder woorden en al helemaal zonder 'simpele woorden die iedereen begrijpt', om ons geloof niet alleen op cognitief niveau maar ook op gevoels- en lichamelijk niveau begrijpen. We zullen meer dan tot nu toe moeten accepteren en omarmen dat ieder van ons zich iets anders verhoudt tot de grondslag van ons geloof. Dat betekent ophouden met ons druk te maken over wel of niet gebruik van het woord God. De een voelt hier nu eenmaal iets anders bij dan de ander. We verliezen ons te veel in semantische discussies en vergeten dat diversiteit is bedoeld als verrijking. Dus laat mij alsjeblieft voluit spreken over God (en heel graag ook in duale beelden) en vertaal dat vooral naar jouw meer humanistische geloof. Dan doe ik het omgekeerde als er iemand spreekt die niets heeft met het woord God of religieus. Laten we elkaar versterken, het verschil vieren en opgewekt ons geloof verdiepen zowel in religieuze als in humanistische richting en het verbindingsstreepje niet vergeten: we horen bij elkaar.

2. De lichamelijke behoefte om het goede te ervaren

Alma betoogt in haar boek dat de ervaring van zin begint met een lichamelijke gewaarwording van geborgenheid in de eerste fase van het leven. Als kinderen voldoende warmte en zorg ervaren, krijgen ze een basisvertrouwen dat de wereld goed is en durven ze te gaan onderzoeken. Om te leren lopen is niet alleen spierkracht maar ook zielskracht nodig. Die vindt haar basis in een veilige verbinding met de ouder(s), de durf om te vallen en weer op te staan, pijn te verdragen, omdat de nieuwsgierigheid naar een grotere wereld het wint. De filosoof Thomas Alexander stelt dat we ons leven lang een lichamelijk gewortelde behoefte houden om ons te bewegen naar het goede. Het doet ons lichamelijk goed als onze innerlijke wereld en de wereld om ons heen in harmonie zijn. Wat het goede is, wordt o.a. in sociale interacties ontwikkeld en van generatie op generatie doorgegeven. Elke generatie en elk individu zal hier nuanceringsen en veranderingen in aanbrengen.⁶

Binnen het Apostolisch Genootschap houden we ons bezig met de ziel. Tot voor kort werd tijdens de rondgang nog gezegd: "Uw zielsaanbieding is aanvaard en wordt hiermee bevestigd" en beoefenden wij zielsverzorging. Wat is dat toch, de ziel, daar tussen lichaam en geest in? Natuurlijk kunnen we deze drie in feite niet los van elkaar zien. Toch hebben we behoefte om kunstmatig onderscheid aan te brengen en daarmee iets te benoemen waar we anders niet 'bij kunnen'. We zoeken naar woorden, gebaren,

---

⁵ T. Bouman-Komen, Hoe apostolisch is het Apostolisch Genootschap anno 2021? www.vanoosbreestichting.nl -> artikelen -> Artikel 2021-1.

⁶ T.M. Alexander, The human eros: eco-ontology and the aesthetics of existence, New York, Fordham University Press, New York, 2013.

beelden die ons in dat gebied brengen waarvan we vaak wel aanvoelen dat het de drager is van ons persoonlijke zijn. Door te stellen dat de behoefte aan zin begint bij een lichamelijke gewaarwording en door het te koppelen aan alledaags handelen in onze materiële omgeving ([2], blz. 93) bereiken we het zielsgebied langs een andere route. Deze benadering kan een verrassende invulling geven aan ons aloude adagium, werken op de eigen vierkante meter. Waar dat klassiek de *uitwerking* is van ons geloof (apostolisch zijn is geloven én werken, wat je zegt dat moet je ook doen), is het in deze benadering de voeding van ons geloof. Door duurzame keuzes te maken, door op een zorgvuldige manier met mijn bezit om te gaan, door oprecht compassievol te handelen, verdiep ik mijn apostolisch zijn. Door op mijn vierkante meter liefdevol te zijn, oprecht en met intensiteit, geef ik zin aan mijn dag. Het vraagt verbeeldingskracht om het eeuwige te zien in wat mij dagelijks overkomt en hoe ik daarop reageer.

Het verlangen naar zin, zegt Alma, wordt vaak te geestelijk vertaald. De zinservaring is een intensivering van de alledaagse ervaring ([2], blz. 27). Het apostolische geloof is een praktisch geloof. Maar de vraag is of we dat echt zo ervaren, of het ons lukt om in ons hectische dagelijkse leven ons verbonden te voelen met een groter geheel, met een keten van generaties waar we een schakel in zijn, met een wereldgemeenschap van mensen, dieren, planten en dingen waar we afhankelijk van en verantwoordelijk voor zijn. Is het mogelijk om op een apostolische manier de tafel te dekken? Is de verbinding die ik met mijn katten voel religieus van aard of van een totaal andere orde? En de verbinding met de kip in een legbatterij? Met andere woorden: kan ik in mijn geloof inspiratie vinden om mijn handelen te kleuren en lukt het me om in de kleur van mijn handelen bezieling te vinden? Lukt het me om lichaam, ziel en geest aan elkaar te verbinden en zo zin te ervaren?

Ik noem het hier apostolisch, hoewel ik religieus bedoel. Mijn religiositeit heb ik nu eenmaal verbonden aan mijn apostolisch zijn zonder het overigens daartoe te beperken. Het is voor mij de plek waar ik mijn geloof voed. De rituelen, de muziek, de mensen, ik heb er ervaringen mee die mijn geloof gevormd hebben en daardoor mij gevormd hebben.

3. Laten we het hebben over dualiteit

Dualiteit is binnen het genootschap een *no go area*. Met dualiteit bedoelen we dan een scheiding tussen God ergens en de mens hier, God als een entiteit of zelfs persoon buiten zijn schepping. Dat is waar apostolischen *niet* in geloven en daarom wordt het aanspreken van God als U of Gij, of spreken over God in de hij-vorm sterk ontmoedigd. Over God mag gesproken worden zolang maar duidelijk is wat we niet bedoelen.

Apostel L. Slok introduceerde het God-als-mens-evangelie en de uitspraak 'wij zijn er voor God'. Dit betekende een radicale breuk met het toen nog breed gedeelde beeld van God als liefdevolle, strenge vaderfiguur in de hemel. Het betekende ook een breuk met de afhankelijkheid van God die alles of veel had voorbeschikt. Wie zingt: "Ik zag in mensenogen de glorie van Gods mededogen" heeft daarmee de tweeledige opdracht om goed naar zijn medemens te kijken en daar God te herkennen én om zelf Gods mededogen te zijn voor wie dat nodig heeft. Het gaf mensen verantwoordelijkheid en werkte op vele terreinen emancipatoir. Mijn eigen grootouders waren hard geraakt door de economische crisis tijdens de jaren dertig van de vorige eeuw. Ze zaten op vele terreinen aan de grond toen ze kennis maakten met het apostolische werk. Daar ervoeren ze dat ze waardevolle mensen waren met een opdracht, namelijk God beleefbaar te maken op de plek waar ze waren. Het tilde ze op, gaf hun leven zin en

betekenis en tot aan het einde van hun leven zijn ze dankbaar gebleven voor die redding.

Voor die generatie en in die fase in ons Werk was een afwijzing van dualiteit een belangrijke stap in de ontwikkeling. Er moest iets doorbroken worden en daarbij helpt een uitgesproken stellingname. In de loop van de jaren is de angst voor dualiteit tegen ons gaan werken. Een overmatige nuancering van het woord God en de angst verkeerd begrepen te worden bij gebruik ervan heeft bij velen geleid tot vermijding. Zelfs een gebed wordt tegenwoordig soms niet of in zulke vage termen geadresseerd dat het de vraag is of het nog ergens aankomt.

Voor mij persoonlijk is God symbooltaal, een codewoord en ik deel dat natuurlijk met heel veel anderen. Het helpt om te herkennen waar we het over hebben: God, aha, dan zitten we in de laag van het mysterie, van het overweldigende gevoel dat me soms overvalt als ik bedenk dat ik leef, nu, op dit moment op deze stip in het universum. Deel van een onbegrijpelijk groot geheel. Aha, we hebben het nu over dat waar ik me door gedragen voel en waaraan ik mijn vertrouwen ontleen in momenten dat ik geen uitweg meer zie. We hebben het over dat onaanwijsbare waar ik soms zo diep vanuit mijn ziel dankjewel tegen wil zeggen. Aha, God, dus dan zoeken we naar woorden waarmee we iets kunnen zeggen van het gevoel dat het geen vergissing is dat wij er zijn, dat we ertoe doen, dat we een opdracht hebben, dat vastberaden vermoeden dat ons leven zin heeft. Dat geeft me het houvast dat ik nodig heb om in mijn leven te werken aan waarden als compassie, solidariteit en duurzaamheid.

Als wij onszelf religieus-humanistisch noemen dan lijkt het me belangrijk dat we benoemen waar onze waarden in geworteld zijn. Zoals Jezus al zei: heb je naaste lief, hij is als jij, maar onthoud goed dat die naastenliefde geworteld is in je geloof in God. Geworteld in het duizelingwekkende wonder van ons toevallige bestaan te midden van de oneindige grootsheid van de schepping.

God zie ik als de macht waar alles uit voortgekomen is en die niet alleen in mensenogen maar ook in de flonkerende sterren, de golven van de zee, mijn spinnende kittens, de tafel waaraan ik werk, te herkennen is. Mijn tafel bestaat uit moleculen en atomen waarin alles beweegt en toch ervaar ik stevigheid, zoals in het heelal alles beweegt en door de zwaartekracht samenhang vertoont. Ik voel vaste grond onder mijn voeten terwijl vastheid een illusie is. Ik ervaar dat ik een vrije wil heb maar kan onmogelijk bepalen hoe groot de invloed is van chemische verbindingen in mijn hersenen en in de wereld om mij heen. Hoezo vrije wil?

Om enige richting aan mijn leven te kunnen geven, heb ik het concept van vastheid en van de vrije wil nodig. Om mijn leven in een groter perspectief te zien heb ik het concept van God nodig. Als een punt buiten de kaders waar ik me naar uit kan strekken om zo mijn evenwicht te bewaren, als het verdwijnpunt in een tekening waardoor perspectief ontstaat. Het aanspreken van God als iets buiten mijzelf is een stijlfiguur die me helpt.

Hans Alma schrijft daarover in haar boek: "Misschien kun je het zelfs God noemen, als je dat grotere dan jij -waar je toch deel van uitmaakt- als 'ander' kunt ervaren. (...) Als je voelt dat er in het grotere geheel dat jij mee vormgeeft een resonantie ontstaat -een trilling, een weerklank- dan kun je je misschien aangesproken en erkend voelen door een ander met een eigen stem." ([2], blz. 173) Zo wordt het mogelijk een gesprek met God te hebben als in een dialogisch zelf en wordt het ook mogelijk je gedragen te voelen door God, geborgen in zijn hand. Vlak voor ik onder narcose ging voor een ingrijpende operatie, pakte iemand mijn hand vast. Ik kon de persoon niet zien want

hij of zij stond schuin achter me en tot op de dag van vandaag weet ik niet wie het geweest is. Ik voel een enorme dankbaarheid voor de mens die mij op dat moment de hand reikte en ik heb grote behoefte om die dank op te dragen aan God. Aan de macht die iemand het talent gaf om mij nabij te zijn in dat donkere moment.

Het aanspreken van God als ‘ander’ helpt me bij de kleuring van mijn levensverhaal. Ooit was ik voor werk een half jaar in Wit-Rusland. Internet was daar toen nog een onbekend fenomeen en ik communiceerde dus met mijn thuisfront via brieven. Het was een turbulente tijd, vijf jaar na Tsjernobyl en enkele maanden na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Ik maakte heel veel mee en moest dat wel delen. Ik ontdekte dat de persoon aan wie ik schreef de kleur van mijn verhaal bepaalde. Schreef ik iets grappigs dan richtte ik mij bij voorkeur tot Irma, het verhaal werd dan gegarandeerd hilarisch; wilde ik vertellen over iets wat me diep had geraakt dan schreef ik aan Jan en werd me gaande de brief zelf helder waarom ik zo was geraakt. De reactie kwam meestal pas weken later, want zo snel was de Wit-Russische post niet. Mijn vrienden waren op het moment van schrijven in feite imaginaire vrienden, ik zat niet met ze aan tafel, hoorde ze niet reageren, nam geen lichaamstaal waar. En toch kleurden ze mijn verhaal. Zo werkt het voor mij ook in mijn gesprek met God. Door hem buiten mezelf te plaatsen, als werkmodel, als constructie, geef ik mijn levensverhaal een andere wending, ontdek ik diepere lagen en vind ik soms antwoorden waar ik zonder deze ‘omweg’ niet opgekomen was.

Dualiteit als stijlfiguur kan ons helpen om in gesprek te zijn, te komen of te blijven met dat wat ons overstijgt. Dat vaste geloof is mij een staf. Ik las enkele dichtregels van Christian Wiman, een Amerikaanse dichter die levensbedreigend ziek is: “Mijn God, mijn heldere afgrond/alle verlangen verdwijnt niet in uw zwarte gat/weer nader ik van wat ik weet de rand/niets kan ik geloven en toch geloof ik dat.”⁷

Toen ik het boek erbij nam waaraan deze regels zijn ontleend, ontdekte ik dat de laatste zin niet eindigt met een punt maar met een dubbele punt. De dichter is van plan op te gaan schrijven wat hij gelooft maar na de dubbele punt loopt het gedicht stuk. Het lukt hem niet woorden te vinden voor zijn geloof. Een boek lang blijft hij dat proberen. Hij eindigt in het laatste hoofdstuk met genade, aanvaarding van genade en herhaalt dan nog eens dezelfde dichtregels, maar nu wel gevolgd door een punt. “Niets kan ik geloven en toch geloof ik dat.” Het doet me denken aan het antwoord van Reve op de vraag of hij gelooft dat God bestaat: “Ach jongen”, zegt hij, “Bestaan... dat heeft God helemaal niet nodig.”⁸

Hans Alma heeft het over sterke verhalen die niet een letterlijke waarheid hoeven te zijn, maar ook niet ‘slechts’ een metafoor. Het is een expressie die nauw aansluit bij de geleefde ervaring van mensen en die daar existentiële betekenis aan geeft. ([2], blz. 204). Haar boek onderbouwt mijn verlangen naar een verbeeldingsvolle vertolking van ons geloof.

4. Wat wil hier gehoord worden?

Een gevleugelde uitspraak van dit moment op de afdeling Inhoud van het Apostolisch Genootschap is: ‘Wat wil hier gehoord worden?’ Met andere woorden, wat is de vraag

---

⁷ C. Wiman, (vertaald door W.J.Otten), *Mijn heldere afgrond. Overpeinzingen van een moderne gelovige*, Brandaan, Amersfoort, 2016.

⁸ G. Reve in een interview voor een schoolkrant en vaak geciteerd.

achter de vraag, wat is het diepe verlangen dat erachter ligt? Hans Alma plaatst dat verlangen ook nadrukkelijk buiten ons als mensen. De wereld met alles wat daarop leeft en is, mensen, dieren, planten, dingen, nodigt ons als het ware uit om er 'iets mee te doen', verlangt iets van ons en tegelijkertijd doet zij iets met ons. In mijn piepkleine stadstuinje ervaar ik dat aan den lijve. Ik zaai, plant, mest, snoei en wied, kortom, ik koester mijn kleine stukje aarde. Het daagt me uit en verrast me steeds weer. Ruim een half jaar geleden kregen wij twee kittens die sinds kort naar buiten mogen. Zij hebben een geheel eigen idee van tuinieren en voegen zo een belangrijke uitdaging toe. Het is een voortdurende wisselwerking tussen mogelijkheden en mijn soms onmogelijke wensen. Het is het mysterie van de rijkbloeiende plant die uit één simpel zaadje groeide, het is vieze handen durven krijgen en zere knieën, het is van je katten blijven houden, ook als ze de halve tuin weer vakkundig hebben omgespit. Mijn tuin resoneert op mij en ik resoneer op mijn tuin en mijn katten dissoneren hier vrolijk tussendoor. Het is: zinvol leven, een intensivering van alledaagse ervaringen. Apostolischen willen van oudsher van betekenis zijn op hun eigen vierkante meter. We zijn, ik zei het al eerder, een praktisch geloof met een haalbaar ideaal. Iedereen kan het. Het is een kwestie van de richting weten en steeds stappen blijven zetten, opstaan als je gevallen bent en gelóven dat het mogelijk is. Natuurlijk, duurzaamheid, solidariteit en compassie zijn grote begrippen, maar als ik wil geloven en mij voor kan stellen dat overal ter wereld mensen aan die waarden uitdrukking geven, mag ik er ook op vertrouwen dat mijn microstappen in het grote geheel meetellen. Dan is onverzoenlijkheid in mezelf overwinnen, bijdragen aan verzoening in de wereld. Dan is iets moois van mijn tuintje maken, de wereld iets mooier maken. Het vraagt verbeeldingskracht om zo naar mijn leven te kijken en dat begint met aandacht. Aandacht voor wat ik zie gebeuren en aandacht voor het verlangen achter dat wat ik in eerste instantie zie. Het verlangen dat daar gehoord wil worden is naar mijn mening 'het verlangen naar zin'.

5. Laten we afsluiten

Vanmiddag hebben we ons beziggehouden met het boek van Hans Alma. Een boek en een levensvisie waar we als Apostolisch Genootschap inzichten aan kunnen ontleen die ons verder helpen in de verdieping van ons religieus-humanistische geloof. Daarnaast zou ik vooral op willen roepen om met moed en vertrouwen onze eigen stem te laten horen, niet alleen te zoeken, maar ook te vinden. We mogen er zijn, als mens en als genootschap, uniek, eigenwijs, lachend, struikelend, liefhebbend, levend. Het verlangen naar zin wordt beantwoord in wie we zijn. Laten we dat geloven.

© Inge de Bos

Email: idebos@apgen.nl

Inge de Bos heeft diverse managementfuncties in de zorg vervuld en ook een project in Wit-Rusland gedaan ten behoeve van Tsjernobyl-slachtoffers. Ze richtte Academisch Hospice Demeter op en was daarvan enkele jaren directeur. Vervolgens werd ze districtsvoorganger in het Apostolisch Genootschap. Sinds oktober 2020 werkt ze op de afdeling Inhoud van dat genootschap en is ze bestuurslid van de Van Oosbreestichting.